

Posudek diplomové práce Michala Karase: Církev, stát a společnost v jednání synodů ČCE 1918-1969

Práce sleduje jednání synodů ve vztahu k titulní otázce většinou na základě archivních dokumentů. Materiál je seřazen do tří oddílů (1918-1938; 1938-1947; 1948-1969); a každý oddíl má tři kapitoly: Nastínění daného období. – Jednání synodů. – Teologická reflexe. Toto rozvržení způsobilo, že v rámci jednotlivých oddílů dochází k častému opakování jednotlivých myšlenek. Problémem jsou první kapitoly každého oddílu, kde autor nadhazuje svůj panoramatický, namnoze subjektivní pohled na dané období bez krytí v odborné literatuře.

Diplomand vychází ze základní otázky: Do jaké míry může církev Kristova uplatňovat loajální vztah ke společnosti, popř. státu, v němž musí existovat a plnit své poslání, aby zároveň nemusela na své univerzální poslání a na svou podstatnou neztotožnitelnost s jakýmkoli pozemským sociologickým /míněno patrně: sociálním/ útvarem? (10) V závěru práce, po rozboru materiálu jednotlivých období, naznačuje odpověď na tuto otázku.

V prvním období sleduje zejména hledání místa nové církve v novém státě, slábnoucí postoj církve k tzv. blahovlnné odluce její starost o vliv římskokatolické církve na stát. Kritizuje přílišnou samozřejmost, s jakou se církev identifikuje s domnělou reformační ideou ČSR, očekávání, že bude uznána za duchovní páteř národa, ztělesnění jeho nejlepších tradic. Tento rys byl výrazně přítomen na ustavujícím Generálním sněmu 1918 a časem slábl.

V kritickém období druhém však již tato identifikace má jiné, kritičtější a sebekritičtější tóny, zejména také v době ohrožení národa. Církev přijala svou legální existenci za Protektorátu, kdy se nesměly konat synody (jaký zásah do jejího presbyterianismu!) a vcelku obstála se ctí i za cenu významných omezení, vyvažovaných koncentrací na sbory. Stín na poválečný synod (1945-47) podle Karase vrhá toliko, že odtud nezazněl hlas proti odsunu Němců, pouze napomenutí k humánnímu zacházení.

Třetí období charakterizuje zápas o existenci ve státě, vedeném komunistickou stranou a ideologií. Karas kritizuje, že ČCE opakovaně ohlásila své porozumění pro vznešenou ideu socialismu a jeho podporu, ale jakoby nechtěla vidět, že tato idea je uváděna do praxe s takovou brutalitou, že se stala svým opakem a výsměchem (49). Teprve synody v závěru šedesátých let se odvažují tyto deformace pojmenovat. Církev po většinu sledovaného období přijímá svou oktrojovanou existenci spolku pro pěstování náboženství, snese zásahy do svého organismu (předběžné souhlasy atd.), hledí si svých věcí v tom zbytku činností, jež jsou jí dovoleny. Karas lituje, že synody nevezaly vážněji Hromádkovu výzvu, aby křesťané, následovníci Ježíše Krista, byli revolučnější, než komunisté a nezamlčeli jim svědectví o Kristu (76) - nýbrž spokojily se s pragmatickými řešeními.

V závěru Karas konstatuje, že „církev se v žádném ze sledovaných období zcela nevzdala své společenské funkce... V různých dobách však musela volit odlišné možnosti, jak své poslání plnit“ (80). Připomíná ovšem, že „společenská funkce církve se neuskutečňuje toliko skrze synodní prohlášení a rezoluce, nýbrž rovněž nejdrobnější prací sborovou a především explicitním a implicitním osobním zvěstováním slovem a životem jednotlivých údů církve... Vždy bude nutno do onoho celkového posuzování zahrnout rovněž teologickou a společenskou praxi konventů, sborů a především životní svědeckou praxi jednotlivých českobratrských křesťanů...“ (tamtéž).

Toto pozorování je důležité i obecně a metodicky pro zkoumání a hodnocení života církve. Jakou vypovídací cenu mají vlastně usnesení synodů? Nemá být jejich sledování provázáno sledováním jiných stránek života, než mohou odhalit archivy? Jak důležitou roli hraje „oral history“?

Hlavní kritika církve ze strany diplomanda má společného jmenovatele: Jde ve všech případech o teologicky nekontrolovanou loajalitu, hraničící až s nekritickým ztotožněním s dějinnými realitami, jinak řečeno: o potlačení „eschatologické výhrady“. To je zvláště nápadné v prvním období, kdy církev přijala rétoriku romantického pojetí československého národa jako ztělesnění „ideálu humanitního“, k němuž má sama „domovské právo“, nezpochybňujíc až do konce třicátých let samu ideu ČSR jako národního státu. Přiznejme, že k tomuto vědomí „konce dějin“ přispěl TGM (Světová revoluce). Do téže kategorie patří i apokalyptická rétorika, ztotožňující nacistickou okupaci (a její konec) s posledními událostmi. Podobný jev, i když v jiné rovině, lze pozorovat i v postojích vůči společnosti za komunistické zkoušky ohněm. Zde sice nikdy nedošlo ani k náznaku pokusu ztotožnit nový společenský řád s Božím královstvím, ale praktické rozhodování synodů jakoby vždy eschatologickou výhradu potlačilo.

Naštěstí, konstatuje Karas, „v jisté chvíli v církvi vždy povstane jasný nápravný hlas“ (83); tak tomu bylo jak koncem třicátých let, tak v letech šedesátých.

Hodnocení

1. V jedné věci diplomand zadání (Církev, stát a společnost) zúžil. Třetí člen (společnost) je v práci zastoupen téměř nulově. Synody se za 1. republiky vyjadřovaly též k otázkám společnosti, jako: znesvěcování neděle (IV,37; VII,27), veřejná mravnost (VI, 35,193), alkoholismus (IV,38; VII,31), manželství a rodina (zvláštní poselství VII,56), pacifismus (VII,30), odzbrojovací snahy (VI,29), hospodářská krize a sociální otázka (VI,22), nezaměstnanost (VI,195) aj. Chvillemi se zdá, jakoby autor spatřoval společenské poslání církve jen v kritické distanci (tak, pravda, bývá někdy prorocká role chápána), a ne také v kladné podpoře (viz např. 23 aj.).
2. Tomu odpovídá též selekce pramenů pro analýzu. Bylo jistě nemožné vytěžít všechny materiál zkoumaných synodů. Avšak výběr pramenů (a jejich neustálé opakování – např. Generální sněm) vzbuzuje dojem, že myšlenková těžiska jednotlivých kapitol byla stanovena induktivně a prameny měly jen dokládat či ilustrovat autorovo rozhodnutí.
3. Po stránce metodické často chybí přímé odkazy na prameny pro některá tvrzení. Řekne-li autor např., že „v rezolucích je *napořád* zdůrazňována právě ona pragmatičnost...“, očekávali bychom, že pod čarou uvede odkaz aspoň na několik rezolucí, dokládajících ono „napořád“, což se nestalo. A jiné příklady.
4. Plastičnosti (a přesvědčivosti) práce by bylo prospělo, kdyby autor aspoň v některých případech (odluka, kongruový zákon apod.) přihlédl k sekundární literatuře, která ozřejmuje (společenskou a politickou) situaci (hospodářská krize), v níž synody rozhodovaly. Sekundární literatura teologická by zase přiblížila trend odklonu od romantizujících koncepcí (Rádl; Hromádka: Revize našeho sjednocení, 1934) a pozvolnou změnu teologické a duchovní atmosféry v církvi (Opatovické teze).
5. Některé jednotlivosti: Neobstojí tvrzení, že stát měl zřídit teologickou fakultu *pro církev* a že v anglosaském světě si církve svá teologická učiliště zřizují samy (18). – Není pravda, že „neusilovala o těsné vztahy s německou a slovenskou evangelickou církví“, aby nezpochybňovala koncepci státu jako státu národního (22). Styky se slovenskou evang. církví a.v. byly zcela nadstandardní a ČCE o ně dbala. Byl pro ně zřízen zvláštní odbor (VIII. synod 188), konaly se společné konference farářů obou církví atd. V r. 1927 vznikl Svaz evangelických církví v RČS, kde Slováci byli řádnými členy; podnět vyšel z ČCE,

kteřá se na činnosti Svazu vydatně podílela. K členství byly vyzvána i Deutsche evang. Kirche, jejíž synod však pozvání odmítl, ale se Svazem udržovalo vedení církve přátelské vztahy. „I s německou evang. církví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku byly styky vždy přátelské, i když celkem řídke“ (VIII,157). – V celé práci není dostatečně zohledněna ekumenická angažovanost ČCE na rovině domácí i mezinárodní; synody byly pravidelně informovány o uskutečněných i plánovaných akcích a účasti na nich - v obou útvarech počínajícího EH (Praktické křesťanství, Víra a řád), v Evangelické alianci, v Alianci pro přátelství mezi národy prostřednictvím církví (její sjezd v Poděbradech 1928); nehledě na zděděné členství ve Světovém reformovaném svazu a Kostnickou jednotu. Právě také impulzy světové konference pro Praktické křesťanství, Oxford 1937, která měla tématem: „Církev, národ a stát“ a ve svých prohlášeních problematizovala myšlenku „národního státu“, mohly ovlivnit postoje ČCE v této době.

6. Po formální stránce nemá práce závažné nedostatky, jen nečetné grafické nebo ojedinělé gramatické prohřešky. Je psána mírně archaizujícím, ale stále korektním jazykem s přemírou cizích slov. Má všechny náležitosti diplomových prací.

Diplomovou práci Michala Karase doporučuji k obhajobě.

27. června 2009

Prof. ThDr Pavel Filipi

Poznámky k DP Michala Karase

V této fázi již jsou zbytečné koncepční návrhy a zásadnější změny; proto od nich upouštím. Soustředím se jen na zjevné omyly či nepřesnosti. Pod čarou poznamenávám podněty, které mj. přejdou do oponentského posudku.

- str. 11: Církev československá vznikla 8.I.1920, tedy za 13 měsíců po ČCE
- str. 12: zásada dvou říší – to je theologumenon (od Luthera), které nevystihuje to, co měli otcové na mysli; doporučuji tento pojem neužívat – platí i pro str. 13 a 22.
- str. 13: v Obecním domě se konalo jen zahájení generálního sněmu, vše ostatní bylo v kostele na Vinohradech.
- str.14: GS nabídl spojení i ostatním evangelickým denominacím, s nimiž evangelíci spolupracovali v Kostnické jednotě (též církvi slovenské); jak vážně to bylo míněno, těžko zjistit; nabídka nebyla přijata.
- str. 17 aj. – pozor na číslování synodů! Např. 36
- str. 18: absolutní odluku sněmy ČCE – snad synody?
 - tamtéž: GS požadoval, aby stát zřídil bohosloveckou fakultu – ale ne pro církve; fakulta nikdy nebyla církevní vysokou školou. Šlo o to, že je v zájmu společnosti (státu), aby měl (v univerzitě) také evangelickou fakultu.
 - tamtéž pozn. 17: Že v anglosaském světě si církve zřizují fakulty samy, neplatí obecně. Existují tam i fakulty na státem zřízených univerzitách (Oxford...) a v Americe je po této stránce velmi různý režim bohosloveckých učilišť.
 - Str. 21: „kritický hlas proti propojování.“ ovšem zazněl. Např. „Úkolem církve jest...držeti normu Boží pravdy ve světě a vésti hříšného člověka i lidskou společnost před ní. Církve zakotvená pevně v Novém zákoně nebude se ztotožňovati se žádným zřízením společenským, se žádnou kulturou, se žádným směrem..., nebude se báti vydati svědectví, kde jest pravda a právo...a bude míti odvalu k souzení a kritice všeho, co se děje ve světě“ (syn.senior Souček na VI. synodu). Aj.
 - tamtéž: Styky se slovenskou evang. církví a.v. byly zcela nadstandardní a ČCE o ně dbala. Byl pro ně zřízen zvláštní odbor (VIII. synod 188), konaly se společné konference farářů obou církví atd. V r. 1927 vznikl Svaz evangelických církví v RČS, kde Slováci byli řádnými členy; podnět vyšel z ČCE, která se na činnosti Svazu vydatně podílela. K členství byly vyzvána i Deutsche evang. Kirche, jejíž synod však pozvání odmítl, ale se Svazem udržovalo vedení církve přátelské vztahy. „I s německou evang. církví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku byly styky vždy přátelské, i když celkem řídké“ (VIII,157). Koncem třicátých let vzniká projekt sjednocení církví (evangelických), zřízen zvláštní odbor a vydáno „Prohlášení o potřebě a způsobech spolupráce českých evangelických církví“ (VIII, 199). Na rovině mezinárodní se ČCE ekumenicky vydatně angažovala v obou útvarech počínajícího EH (Praktické křesťanství, Víra a řád), v Evangelické alianci, v Alianci pro přátelství mezi národy prostřednictvím církví (její sjezd v Poděbradech 1928) – vždy synodům referováno; nehledě na zděděné členství ve Světovém reformovaném svazu. Takže bilance ekumenických snah ČCE není tak malá. A to nepočítáme Kostnickou jednotu.
- Str. 32: „Přehodnotit koncept státu jako národního“ je právě také jedním z impulzů ze světového EH (Oxford 1937). Podobně 42.
- Str. 35: Boháčovo memorandum nebylo usnesením synodu, ač na něm zaznělo!

- Str. 48: SÚC neschvaloval či odvolával duchovní všech stupňů. To příslušelo církevním tajemníkům.
- Str. 50: Ve světle toho, co je na dalších stránkách o JLH (korektně) řečeno, neobstojí tvrzení, že „věnoval ohromné úsilí *spojování* křesťanství a socialismu“.
- Str. 53: Poslání celým svým obsahem... Asi: poselství.
- Str. 61: In margine, pro zajímavost: Církevní zákony neodpovídají... V té době vyšel ve Filozofickém časopise článek (marxisty) Ivana Svitáka: Platí-li, že církve jsou exponenty vykořisťovatelských tříd (buržoasie), pak je třeba v podmínkách socialismu s nimi zacházet jinak, než jako s nepřítelem, neboť zde již vykořisťovatelské třídy nejsou...

Nečetné překlepy jsem neopravoval.

Závěr je velmi zdařilý, vyvážený, věcný. Příležitostná emocionální hodnocení tentokrát zůstala stranou. Církev se své společenské funkce nezhosťuje jen (ani možná předně) svými synody, nýbrž... Otázka: Jakou vypovídací hodnotu tedy mají synody?

Místy by prospělo přihlédnout ke kontextům, v nichž synody jednaly: např. v souvislosti s odlukou, s hospodářským zabezpečením (kongruový a dotační systém) atd.

Problémem jsou úvody k jednotlivým „hlavám“, jsou to autorovy meditace, postrádající dokladový aparát...

pf
30.5.09